

milo milunović miadić sa vršom

RAZGOVORI I OKO RAZGOVORA

Prilike, prilike literarne i još više prilike do'iterarne primoravaju me i obavezuju na neki način da, umesto reći nesaglasnosti, povodom poplave okoliterarnih, savetodavnih i pedagoških tekstova, i sam pridam toj inače bogatoj produkciji i ovaj svoj komentar.

Oni koji su napravili u poslednjim godinama vredna umetnička ostvarenja i oni koji su bili moralno i profesionalno u prilici i obavezi da ih popularišu, da od njih prave događaje u nacionalnoj kulturi, a ponekad i šire, znaju kakvo je to teško. Ti isti pisci, kritičari, i mnogi oni koji sa literaturom, sa umetnošću dolaze u dodir na bilo koji drugi, manje neposredan način, znaju opet kako je potrebna mala i beznačajna doliterarna senzacija pa da se uzbuđe, pre svega oni, za koje se uglavnom može reći da su inače na periferiji stvarnih tokova literature a odmah zaim da se to uzbuđenje prenese i na kritičare koji pritisnuti iznemahe probudjenim javnim mnjenjem donose i sami sudove i komentare za koje se, učtivo se izražavajući, ne bi moglo reći da liče na njih. To je u najskorijem vremenu pokazala jedan posve efemerna knjizica kakva je „Izlet u nebo“ Grozdane O'ujčić, to je u drugom smislu pokazala izvanredna knjiga Vladana Desnice „Proljeća Ivana Galeba“, to pokazuje i sadašnja široka zainteresovanost za listove mladih me-

dju kojima za „Polja“, „Student“, pa ako tu treba i ubrojati i list „Mladost“.

Što se ova dva prva lista tiče, oni, kao što je poznato, izlaze već poodavno, doduše sa dosta napora i teškoća finansijskih, saradničkih, štamparskih i sličnih ali i uz izvanredno mnogo zalaganja i entuzijazma njihovih mladih uredjivača. U tom međuvremenu, dok su oni za mnoge koji sada, u ovom trenutku, vrlo glasno o njima razmišljaju, bili sasvim i potpuno anonimni, oni su obavili poprilično korisnih poslova. Oni su, sa dosta mere i argumentata, komentarisali razne pojave i događaje u našoj kulturi i često su sa ubedljivim argumentima i razlozima izgovarali svoje za i protiv. S druge strane, oni su, onoliko koliko su im njihove snage dopuštale, ozbiljno razmišljali i obradili mnoge probleme iz oblasti literature, umetnosti i društvene misli uopšte.

Sigurno je da su mladi, oni koji stvaraju i oni koji samo prate literarnu produkciju bili i jesu upravo onaj najbolji reagens, pa prema tome i najstvarniji javni mnjenje po kome je trebalo, ako ne suditi, a ono ga bar uzimati u obzir kada se govori o vrednostima i putevima literature. Nepisan je međutim, običaj, i pored toga što je istorijska literaturna takav stav toliko puta demantovala, da se reagovanja i stavovi mladih vrlo često ne uzimaju dovoljno ozbiljno.

Normalno je (kada karavani i dalje prolaze istim redom, istim stazama, predvodjeni istim vođicama i pored očevitih dokaza da to nije ni najbolji put ni redosled) ako neko ne čuje, ako je neosetljiv na plave, nekoncentrisane svetlosti rasute sa malih neotkrivenih zvezda sa književne putine, da mu se govori glasnije, da mu se vikne i da se najzad postavi pod veštačku, belu svetlost užarenog reflektora. Ni za čudjenje što se pri tome, pri takvoj jednoj operaciji događalo, ponekad, kao u jednom od poslednjih „Student-ovih“ A BC-ća i u ponekom tekstu u „Poljima“, da duhovitost i polemičnost (koje u najvećoj meri obeležavaju ova dva lista među mnogim bleđih, inače poznatijih naših listova i časopisa) predju u grubost, u zajezanje, a iznošenje mišljenja u izvikivanje mišljenja.

Nije nikakav fenomen, ni fantom što se mladi pisci i kritičari u mnogo čemu ne slažu sa starijima. Isto tako nema naročito mnogo razloga zbog kojih bi se trebalo čuditi žuboriti polemika i često kontradiktornosti mišljenja. To svakako nije nešto što se po prvi put i samo ovde dešava. Nije neobično što stariji pisci i nepisci mogu da nemaju u nas toliko poverenja koliko ga mi, okupljeni zajedno i obdareni godinama koje oni nemaju, tom velikom prednošću koja ostaje naša i kad nas nadglasaju u ud-

ruženjima i redakcijama, u sebi imamo. Normalno je da se njima čini da smo mi malo nasrtljivi isto toliko koliko je normalno da se nama čini da je već toliko vremena proteklo a da još ništa ozbiljno nismo učinili i da se pri tom setimo Remboa, Lorke, Ljermontova, Zalkoba, koji su do naših godina učinili toliko da bi samo sa njima, za dugo nadrželi svoje dugovečnije savremenike. Isto toliko je razumljivo što gotovost i hrabrost mladih da se uhvate u koštac sa velikim osećljivim problemima često nije u odgovarajućem dosluhu i usaglašenosti sa njihovim iskustvom, sa njihovom mislećom aparaturom, pa najzad sa njihovim poznavanjem pravog svetla činjenica, koje su najčešće starije od njih i najzad sa njihovim još isprekidanim tvoraćkim dahom. Tako je uvek bilo i nikad to nije bio razlog za čutanje i apstinenciju, pa ni onda kada su oni stari pisci, koji danas smatraju da bi valjalo da čutimo, govorili čak, to nam uostalom istorija opšteg napretka daje za pravo da kažemo, kada su govorili sa manje razloga i sa manje uspeha, nego mi danas.

Ne mislim da je opravdano čak i da je blisko onome što podrazumevam pod mladim piscem i umetnikom, podizati galamu oko zapostavljanja i neposedovanja pozicija. Pre svega, obične statističke činjenice izdavačkih preduzeća, što je za one koji žele da se bave literaturom, a ne da žive na njoj, najvažnije, ubedljivo pokazuju da to nije istinito i to treba da nam laska. Jer mi gotovo možemo da kažemo da je sve ono što je u posleratnoj literaturi kao novostvoreno, stvoreno pod impulsom mladih, ili od samih njih. Činjenica da m'adi ne sude onome u čemu dobrim delom učestvuju, a ono se i protiv i pored toga ne samo održalo, nego ostalo i kao dalja tendencija naše literature, može mladima, onima koji su to sada, i onima koji su to bili onda kada je to stvarano, a čije se literarne i estetske pozicije nikako ne razlikuju od onih koje mladi imaju i danas, isto tako samo poslužiti na čast.

Mladosti ne trebaju nikakve zaštitnim titulama i znacima obeležene pozicije i oni rečki medju njima koji upravo samo to traže pokazuju samo da su prestali biti mladi. Časopisa koliko ih ima, onih koje mladi već sami uređuju i onih u kojima oni sasvim nesmetano mogu da se razvijaju i da u njima saraduju ima sasvim dovoljno. Literarni autoriteti i veličine, kao što je poznato, mnogo brže iščezavaju sa aktivnog zvezdanog popništa, nego što se na njemu pojavljuju. Da bi se zamenili mnogi koji to zaslužuju i oni čiji je najviši pa i dobri čas poodavno prošao, treba bar toliko strpljenja da se sami dovezemo do svog dobrog, ako ne najboljeg časa. I zato su pozicije u redakcijama i žirijama svih mogućih vrsta samo sporedna stvar u čitavoj ne naročito osnovanoj diskusiji oko starih i mladih.

Mladima je uvek padalo u deo, i oni su taj posao uvek najuspešnije obavljali, da budu onaj napregnuti most o kome govori Broh i da čine onu povišenu stvaralačku temperaturu o kojoj govori Tomas Man. Ona je tu ne zato da razoružano sumnjilci, ne za odustajanje, ne za traženje izlaza u nadležnostima i zvanjima; ona je tu zato da stvara, raskrećava, razmrzava; da stvara tako da bi oni na izmaku shvatili da je došao pravi čas, kad je neophodno da odlože pero i da ga prepuste drugima. Ona je onaj najosetljiviji lakmus, neiskorišćen, neopterećen koji hitro i sveže reaguje na svaku novu kap rose i ono što bi se opravdani, je, moglo zvat, samo vlaga. Ona je nadmoćna i zato ne žurda, ne namćorasta, ne zagrižljiva, ne blebetava. Ona nije nehumana, ne iznišija tendenciozno, ne konstruiše, jer ona nema zašta drugo da se zalaže, nego za bolje i čistije stanje koje njoj, kao posledniku perspektive, najviše odgovara. Kroz nju i preko nje, umetnost najpre ponovo ostaruje sebe; one jedna u drugoj ponovo počinju da se ta'asaju, istražujući istoimene talasne du-

žine. Ona ako bući alko se čuje, ako valja drvlje i kamenje, ako se upinje da pomeri medjaše, u čemu svi oni koji su istinski bili mladi prepoznaju sebe, ona ako se pri tom i zamuti ne čini to nikako zato da bi lovila u mutnom, kako se to nekolicini samoproglašanih starijih pisaca čini, nego pre svega zato da bi udomila svoju veliku energiju koja se u toj meri ima samo jedandput. Ona tako i gradi i uči, ona bi takko i danas iš'a u Spaniju i Alžir kada bi zato bio čas, ona bi isto toliko bila velika koliko su bili svi oni mladići koje su oni zapamtili iz knjiga i priča. Ona je živost, ona je ritam, ona je nešto bez čega jedna literatura, jedna umetnost, pa ni čitav život ne može da se propinje onako kako on to sa njom čini.

Ali uz sve to ona je i mladost, ona je prenatgljenost, ona je bez terazija, ona preispituje strane sveta, ona je sebi, svojim srcem, često jedini kompas. Ona otkriva, često prva, prave strane medalje; ona upravo ima pretenziju samo to da čini. Već u svojoj predispoziciji ona zato običava uvek najviše novih ideja i najviše promašenih staza i stazica. Bilo bi izvanredno kada bi prvo moglo bez drugoga, ali do sada se takav recept, tamo gde je primenljiv, nije pokazao kao preporučljiv, jer je njegovom primenom istina nestalo drugoga, ali i onoga prvoga. To medjutim, nikada ne znači da redakcije same, kada su u pitanju novine i časopisi, ne treba da vrše selekciju i odvajanja u rezultatima traganja mladih i da tako prezentiraju svojim čitaocima upravo one koji su od opoštvareno i stvarnijeg interesa. To isto tako ne znači da svaki čitalac i svaki čovek i svaka grupa ljudi ne treba da izrazi svoje mišljenje o određenom stanovištu pojedinih autora.

To medjutim, nikako ne znači da se u literaturi mogu uvek pisati samo tekstovi koji bi bili i stvarni i pravi rezultati, koji bi najzad bili potpuna istina; to nikako ne znači da mi ne možemo da grešimo iako je daleko od naše pameti da to činimo namerno. Kada bi jedan mlad čovek, pisac, bio i mogao biti, svestan svih primedbi i primedbica koje mu hiljade njegovih manje-više upućenih čitalaca mogu staviti, onda bi i on verovatno spadao u one koji ne bi pisali, ali bi stavljali primedbe. Prema tome nikako nije reč o tome što se primedbe stavljaju, nego o načinu na koji se one stavljaju. Taj način svodi se u nekim prilikama na najobičnije rekla-kazala, koji je sigurno najgori među metodama koji bi se mogli promaći i primeniti. Umesto odgovora, umesto dokazivanja neistine argumentata, umesto direktnih razgovora sa autorom i redakcijom, razgovori se odvijaju u nekim imaginarnim sferama iz kojih preko neklih, obično nepozvanih, do onih kojima treba ukazati, koje treba upoznati sa pravim činjenicama, dolazi samo eho, svaki dan u novoj visini i novoj boji. Tako, iskričljeni i iskommentarisan komentari unose u atmosferu mladih nemir i nesigurnost razaraju njihovu angažovanost i iskrenost i odvode ih u „rezervu“, u onaj veliki pasivni deo posmatrača.

Ako bi nekolicina „starijih“ kakav način prate stvaralaštvo mladih bili isto tako marljivi u pobrojavanju onih, nesumnjivo pozitivnih poena, kao u beležnjiku i komentarisanju neuspeha, onda bi u svim ovim razgovorima bilo daleko više optimizma i onda bi diskusije o zabudama i pogreškama, imale jednako besumnje ima, imale jedan drugi, i da kažem, pravi potrebni i korisniji karakter i onda bi se sve one vodile na pravom mestu i na pravi način.

Ako bi nekolicina „starijih“ književnika prestala da veruje da se mladi odrću svojih principa i mišljenja kao izmošenih cipe'a i okračalih kaputa, ako bi prestali da nas „posmatraju“ kao dirigovane projekte, onda bi bili izrazito bliži sebi i nama i istini.

Muharem PERVIC